शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन
विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको आंशिक
आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता

सुनिता माझी

क्याम्पस क्रमाङ्क: ४४/०६६

परीक्षा क्रमाङ्क : २३३००४९/०६७

त्रि.वि.वि. दर्ता नं.: ९-२-२३३-६४-२००४

सिन्धुली वहुमुखी क्याम्पस

शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सिन्धुली

२०७३

शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग
-सुनिता

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस सिन्धुली, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग एम्. एड्. दोश्रो वर्षका विद्यार्थी **सुनिता माझीले शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग** शीर्षकमा प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार गर्नु भएको हो । मेहनत र परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोध कार्यवाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्यांकनको लागि शोध मूल्यांकन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

मितिः- २०७३/११/०३

....

विश्वराज कुमार शर्मा

(शोध निर्देशक)

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, सिन्धुली वहुमुखी क्याम्पस सिन्धुली, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागका विद्यार्थी **सुनिता माझी**ले स्नातकोत्तर (एम.एड.) तहको आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनको लागि प्रस्तुत **शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग** शीर्षकमा शोधपत्र शोध मूल्यांकन समितिद्वारा स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्यांकन समिति

१) श्री दुर्गा प्रसाद अधिकारी

(क्याम्पस प्रमुख) ....

२) श्री विश्वराज कुमार शर्मा

(शोध निर्देशक) ....

३) प्रा.डा. हेमराज ढकाल

(वाह्य परीक्षक) ....

मितिः २०७३/१२/०४

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग, एम.एड. दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र पूरा गर्न प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म नियमित सुपरीवेक्षण मार्गनिर्देशन र अमूल्य सुझाव दिई कुशल निर्देशन दिनुहुने शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागका विभागीय प्रमुख तथा शोध निर्देशक श्री विश्वराज कुमार शर्मा प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अध्ययनको क्रममा तथ्याङ्क एवम् सूचना उपलब्ध गराएर सहयोग पुऱ्याउनु हुने नमुना छनौटमा परेका विद्यालयहरुका प्रधानाध्यापक, शिक्षक, सहयोगी कार्यकर्ता, स्रोत व्यक्ति, विद्यार्थी र अभिभावकहरुप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । साथै अध्ययनका क्रममा सहयोग पुऱ्याउनु हुने मित्रहरुप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई कम्प्यूटर टाइप, सेटिङ्ग, प्रिन्ट र व्यान्डिङ्ग गरी सहयोग पुऱ्याउनु हुने सक्सेस कम्प्युटर इन्स्टिच्युट, क.न.पा.-६, २ नं. वजार, सिन्धुलीलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

सुनिता माझी
(शोधकर्ता)

मितिः २०७३/१०/२१

शोधसार

शिक्षण सिकाइमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग शीर्षक राखेर तयार गरिएको यस शोध अध्ययनको मुख्य उद्देश्य सिन्धुली जिल्लाको सामूदायिक विद्यालयहरुमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगको अवस्था वारे अध्ययन गर्नु रहेको छ ।

यस अध्ययन गुणात्मक ढाँचामा आधारित रहेको छ । उद्देश्यमूलक नमूना छनौट विधिका आधारमा यस जिल्लाका सामुदायिक विद्यालयहरु मध्ये ५ ओटा विद्यालयहरुलाई नमुनाको रुपमा छनोट गरिएको छ । तथ्याङ्क संकलनका लागि प्राथमिक र द्वितीय दुवै श्रोतको प्रयोग गरिएको छ । प्राथमिक तथ्याङ्क संकलनका लागि प्रश्नावली, अन्तर्वार्ता, अवलोकन तथा छलफल जस्ता साधनहरुको प्रयोग गरिएको थियो भने शोधसंग सम्वन्धित लेखरचनाहरु विद्यालयको अभिलेखलाई सहायक लेख रचनाहरु विद्यालयको अभिलेखलाई सहायक सामाग्रीको रुपमा प्रयोग गरिएको थियो । तथ्यांकका श्रोतहरुवाट प्राप्त तथ्यांकको प्रकृतिको आधारमा विभिन्न समूहमा वर्गीकरण गरी गुणात्मक विधिमा चरणवद्ध रुपमा व्याख्या र विश्लेषण गरिएको थियो ।

आर्थिक अभावका कारण सूचना तथा संचार प्रविधिको आवश्यकता हुँदा पनि कुनै विद्यालयमा कम्प्युटर त भएको तर प्रयोग नभएको विद्यालयको शिक्षामा कम्प्युटर विषय कक्षा ६ र ७ मा राखिए पनि यसको उचित प्रयोग नभएको, आवश्यकताको पहिचान नभएको देखियो । सैद्धान्तिक रुपमा शिक्षण सिकाइलाई सैद्धान्तिक रुपवाट मात्र अध्ययन गराएको पाइयो । सामूदायिक विद्यालयमा कम्प्युटर शिक्षाको प्रयोग भएता पनि खासै महत्व नभएको पाइयो । विद्यालयमा यो समस्या हुनुमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिन सूचना तथा प्रविधिको लागि यस सम्वन्धी निति निर्माण गरी कार्यान्वियन गरिनु पर्दछ । विद्यालयमा सम्वन्धित निकायवीच आवश्यक संयन्त्र वनाइ सूचना प्रविधिको योजना निर्माण र कार्यान्वियन गरिनुपर्दछ । सरकारी, निजी साझेदारी कार्यक्रमलाई व्यापक रुपमा कार्यान्वियन गरिनुपर्दछ । विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा कम्प्युटर शिक्षा प्रयोग गरी अध्ययन अध्यापन गराइनुपर्दछ । आवश्यक शैक्षिक सामाग्री व्यवस्था गर्नुपर्दछ । विद्यालयमा सवै तथ्याङ्कलाई डाटा वेस तयार गरी व्यवस्थित गर्नुपर्ने जस्ता पक्षहरुलाई मुख्य सुझावको रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

सिफारिस पत्र	I
स्वीकृती पत्र	II
कृतज्ञताज्ञापन	III
शोधसार	IV

विषयसूची

परिच्छेद एक : परिचय	**१-१०**
१.१ अध्यनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	७
१.३ अध्ययनको औचित्य	८
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	९
१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्न	९
१.६ अध्ययनको परिसिमा	१०
परिच्छेद दुई : सम्वन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका	**११-२२**
२.१ सम्वन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	११
२.२ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	१६
२.३ सम्वन्धित साहित्यको पुनरावलोकनको शैक्षिक उपादेयता	२१
परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि	**२३-२९**
३.१ अनुसन्धान ढाँचा	२३
३.२ जनसंख्या तथा नमूना छनौट	२४
३.२.१ अध्ययनको जनसंख्या	२४
३.२.२ अध्ययनको नमूना छनौट	२४
३.३ तथ्यांकका श्रोतहरु	२५
३.३.१ प्राथमिक श्रोत	२६
३.३.२ द्वितीय श्रोत	२६
३.४ तथ्यांक संकलनका साधनहरु	२६
३.४.१ प्रश्नावली	२७

३.४.२ अन्तर्वार्ता २७
३.४.३ अवलोकन फारम २८
३.४.४ समूह छलफल २८
३.५ तथ्यांक संकलन प्रक्रिया २८
३.६ तथ्यांक विश्लेषण प्रक्रिया २९

परिच्छेद चार : नजिताको विश्लेषण **३०-४६**

४.१ विद्यालयको सूचना तथा संचार प्रविधिको वर्तमान अवस्था ३०
४.१.१ भौतिक तथा पूर्वाधारको अवस्था ३०
४.१.२ शैक्षिक अवस्था ३३
४.१.३ शैक्षणिक अवस्था ३४
४.२ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकासको आवश्यकता ३६
४.२.१ कम्प्युटर ३७
४.२.२ इमेल/इन्टरनेट ३७
४.२.३ नेटवर्कीङ्गको अवस्था ३७
४.२.४ प्रिन्टर ३७
४.२.५ शैक्षिक सिडीहरु ३८
४.३ विद्यालयहरुमा सूचना तथा संचार प्रविधिको व्यवस्थापनमा देखापरेका समस्याहरु ४०
४.३.१ आर्थिक अभाव ४१
४.३.२ भवन/कक्षाकोठा ४१
४.३.३ विद्युतीय ४२
४.३.४ मानव संसाधन ४२
४.३.५ भाषा ४२
४.३.६ तालिम र समन्वय ४२
४.३.७ वेव, इन्टरनेट तथा इमेल ४३
४.४ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यवस्थापनमा देखापरेका समस्या समाधानका उपायहरु ४४
४.४.१ नीतिगत व्यवस्था र त्यसको कार्यान्वयन ४४
४.४.२ आर्थिक श्रोत तथा तालिमको व्यवस्था ४४

४.४.३ भौतिक पूर्वाधारहरुको व्यवस्था ४५

परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष र सुझावहरु ४७-५०

५.१ निष्कर्ष ४७

५.२ सुझावहरु ४८

५.२.१ नीतिगत तह ४९

५.२.२ कार्यान्वयन तह ४९

५.२.३ अनुसन्धान तह ५०

सन्दर्भ सामग्री सूची

अनुसूचीहरु